

Professor Skodvin og 2. verdenskrig

I EN ARTIKKEL i Aftenposten for 14. oktober — med bakgrunn i Thorkild Hansens Hamsun-biografi, trekker professor Magne Skodvin opp et slags motto for faghistorikeren: Han skal ikke spørre om det ene eller andre er sant, men heller la spørsmålet lyde: Er det i samsvar med det faktiske?

Mot slutten av artikkelen kritiserer professoren Thorkild Hansen for hans opplysning på side 84 i «prossessen» om at Norge gav opp kampen i 1940 etter et felttog på 62 dager. En annen historiker, Olav Riste, karakteriserer i en artikkel i Dagbladet Hansens opplysninger på dette punkt som tøv.

Uten å kunne kalle meg faghistoriker, har jeg allikevel lyst til å spørre: «Hva er det faktiske om krigen i 1940, er det Thorkild Hansens versjon om at krigen varte i bare 62 dager, eller er det Skodvin og Ristes versjon om den fortsatte krig?»

I dag foreligger et omfattende — men av almenheten lite kjent — materiale som gir nokså klar beskjed om det rent faktiske. Statsstipendiat i historie, cand. jur. Sverre Hartmann, har i artikler i Fårmand og Aktuell og i bokform «Søkelys på 1940», fastslått at den «Abkommen», som den 10. juni 1940 ble inngått mellom den tyske overkommando og Forsvarets overkommando var en generell kapitulasjonsavtale, inngått i samsvar med artikkel 35 i Haager Landkriksreglement. Herr Hartmann bringer også en faksimile av et annet avtaledokument, datert 19. juni 1940, som på vegne av den norske overkommando er undertegnet av daværende oberstløytnant R. Roscher Nilsen, der det henvises til «Abkommen für die Waffen-niederlegung des Norwegischen Wehrmacht.» Jeg skal ikke gå nærmere inn på Trondheimsavtalen av 10. juni, da både avtalen og dens konsekvenser er så utførlig behandlet av herr Hartmann.

Det som jeg skal ta for meg er diverse materiale som belyser situasjonen som den fortonet seg for bl. a. Regjeringens medlemmer.

Av John Sand

KRIGEN SLUTT

Om den rent militære stilling forteller Trygve Lie i «Leve eller dø» side 254: Ombord på Devonshire tenkte jeg på statsministerens ord, ikke en, men mange ganger. Nygaardsvolds dystre spådommer var gått i oppfyllelse. Folket, som vi lot bak oss, kunne vi ikke ta med. De militære styrker vi hadde hatt, eksisterte ikke mer. På side 243 i samme bok forteller Lie at Nygaardsvold under Regjeringskonferansen den 1. juni erklærte at «det ikke var mulig å holde striden gående lenger» og at «Hambro var helt enig i dette». Av statsminister Nygaardsvolds foredrag i statsråd 7. juni — noen timer før Kongen og Regjeringen forlot landet — heter det bl. a.: «Under disse forhold, og fordi det har vist seg umulig og skaffe Hæren ammunisjon og annet krigsmateriell, vil det være håpløst for Norge å fortsette krigen.» Det som her kommer til uttrykk er da ikke bare at det er krigen i Norge som må bringes til opphør, men at Norge som stat ikke lenger er i stand til å fortsette krigen. — Statsråd Nils Hjelmtveit skriver i sin bok Vekstår og Vargtid, side 188 at «vi er ganske overvunnet militært».

Halvdan Kohts syn kommer klart til uttrykk i «Fra skanse til skanse, side 164: «Om ettermiddagen den 9. juni kom kringkastninga brått med kunngjeringa fra Konge og Regjering om bortflyttinga fra Noreg. Det var mi eiga røyst som bar ho fram, og det kjendes som eg forkynde dødsdomen over meg sjøl. I sammenheng med det fylgde meldinga frå general Ruge om at alle krigstiltak skulle slutte kl. 24. og forhandlingar med tyskarane ta til. Det var nederlaget som vart fastslegt og kunngjort.»

Selv i en aldri så ulik kamp blir da ikke nederlaget fastslått og kunngjort før kampen er avsluttet, så en kan ikke logisk trekke annen slutning av Kohts uttalelser enn at han anså krigen for slutt.

TIL ENGLAND

Av statsråd Hjelmtveits førnevnte bok fremgår en rekke megetsigende opplysninger: Så sent som ved månedsskiftet mai-juni var Kongen og Regjeringen innstillet på direkte og alminnelige forhandlinger med Tyskland. Det så gjentatte ganger ut til at Regjeringen skulle falle fra hverandre. Nygaardsvold sa til og med at han ikke ville reise til England, men til Finland, hvis det ikke ble tid til å ta familien med.

På side 160 forteller Hjelmtveit: «Hadde den opprinnelige dag (for avreisen) blitt fastholdt, ville resultatet antagelig blitt enten at hele Regjeringen var blitt igjen og senere reist til enten Finland eller Sverige, eller også at Regjeringen var revnet, og at en del var reist hit og en del dit.» Jeg tror ikke at det da hadde vært mulig å holde Regjeringen samlet om å reise til England.»

Både av professor ved Oxford Universitet, Sir Lwelyn Woodwards fremstilling i bind I om britisk utenrikspolitikk under den annen verdenskrig (avsnittet om Storbritannia og Norge) og av Hjelmtveits og Kohts bøker, fremgår at beslutningen om å flytte til England ble tatt etter sterk britisk tilskyndelse og press.

— «De (britene) tilbød å føre oss i sikkerhet, men også her kom det i form av et diktat» forteller Hjelmtveit side 155.

Kohts versjon er denne: «Til slutt kom Dormer (den britiske sendemann) med innbjuding til den norske regjeringa om å flytte med over til England. Og på nytt syntet seg at dette i grunnen og vart rekna for ei avgjord sak: Regjeringa skulle med anten det vart av med demarkasjonslinja eller ikkje. Koht forteller også side 170 i Fra skanse til skanse: «Eg fekk veta i dette regjeringsmøtet at Dormer om føremiddagen hadde sagt at Kongen og Regje-

ringa måtte vera budd på å dra over til England neste dagen om kvelden.» I «For fred og fridom i krigstid» beretter Koht side 234: «Vestmaktene på si side gjorde alt i stand til bortferda, og både dei militære og dei politiske ombudsmennene fastsette dagen da vi skulle avgarde.

BLE STILT FRITT

Hvordan vurderte så regjeringsmedlemmene fremtidsutsiktene etter en overflytning til England? Gudrun Ræder forteller i sin bok «De uunnværlige flinke» side 88: «Koht hadde om morgenen den 7. juni stilt sine medarbeidere fritt, om de ville være med eller bli igjen. Han hadde ikke gitt dem noe inntrykk av at det kunne bli bruk for dem ute.» Ifølge Unni Diesen: «Kvinne i krig» side 72, sa Nygaardsvold til sin sekretær Finn Larsen, som hadde tilbudt seg å bli med til England: «Du får gjøre som du vil.» Men etter at Nygaardsvold hadde antydnet at hans arbeidsoppgave ville gå ut på å følge statsrådenes fruer rundt i butikkene, besluttet han seg til å bli hjemme.

Thoralf Øksnevad — røysta frå London — i «Johan L. Movinckel», side 175, beretter: «Det var bedre å være få enn for mange, ble det ifølge Trygve Lie sagt. Vi visste ikke hva vi gikk i møte.» Ifølge Hjelmtveit ble også flyverne stilt fritt, slik at de som ønsket det kunne få bli hjemme.

At Regjeringen, også etter at den var flyttet til England, anså krigen for avsluttet, fremgår av Nygaardsvolds tale i BBC den 25. juni 1940, der han bl. a. sa: Det stod da ingen annen vei åpen enn å nedlegge våpnene og sende våre tapre offiserer og soldater hjem.» I samme tale brukte Nygaardsvold uttrykket: «De to måneder krigen varte.» I en tale til Churchill 12. mai 1948 sa Kong Haakon: Vi som var kommet til Eng-

land etter at kampen måtte oppgis.»

DERFOR DRO KONGEN

Begrunnelsen for at Kongen og Regjeringen flyttet til England — bortsett fra den interesse de hadde for å bringe seg selv i sikkerhet — er mest presis gitt av Kong Haakon. Ifølge Sommerfeldt: «Kong Haakon den VII taler side 37, sa Kongen: «Hadde vi blitt igjen i Norge, kunne de nåværende maktthavere ha tvunget oss til å akseptere alt det de ønsket. Det var derfor vi drog av landet.»

ALVORLIG TRUSEL

En viktig begrunnelse for t Kongen og Regjeringen forlot landet har — som indirekte påpekt av Kong Haakon i tale fra BBC den 16/6 1940 — utvilsomt vært å hindre at den norske handelsflåte ble tatt som kollektiv prise av britene. At dette virkelig var en alvorlig trusel fremgår av Benjamin Vogt: Vår ære og vår avmakt side 30.: «Fire dager i forveien, altså den 12/4 hadde ministeren (Colban) og Hysing Olsen vært innkalt til et møte i det britiske Ministry of Shipping, hvor britene hadde forlangt at det norske flagg skulle fires og skipene overføres til britiske flagg.»

Men hvis Regjeringen hadde hatt militære planer er det oppsiktvekkende at den ikke utnevnte en ny forsvarssjef, etter å ha fratatt general Ruge hans funksjon etter utnevelsen i statsråd den 18. april. Ruge ble igjen i Norge som forsvarssjef med en tilsvarende stillingsfullmakt og legitimasjon til å forplikte Norge i denne egenskap.

Det er helt på det rene at det var etter forsvarssjef Ruges henstilling at alle norske offiserer ga æresord om at de ikke på ny skulle gripe til

våpen mot Tyskland.

— Det må da være grunn til å spørre: Kunne de norske offiserer ha æresforpliktet seg til ikke å gjøre tjeneste hvis de hadde visst at Kongen og Regjeringen aktet å føre krigen videre fra England for ramme alvor?

BRITISKE OPERASJONER

Enkelte vil kanskje innvende: «Men en rekke nordmenn dro da vitterlig til England for å delta i krigen og de deltok da også i såkalte «raids» mot norskekysten under krigen». Det er imidlertid av norsk rett fastslått at disse raids — hvor mange nordmenn var med — var rene britiske operasjoner og at nordmennene var å betrakte som norske frivillige. Denne oppfatning kommer også klart til uttrykk i den skriftveksel som høsten 1946 fant sted mellom Kong Haakon og den britiske ambassadør i Norge, Collier, (gjengitt i Aftenposten 20/9 1946). I brevet fra Collier retter han en takk til «de norske borgere som frivillig deltok i de britiske krigsanstrengelser eller i sivil krigsarbeide på britisk territorium» og videre: — «dem som frivillig ytet mit land sine tjenester i nødens stund. I Kong Haakons svarbrev, datert 6/9 1946, heter det bl. a. at «mine landsmenn deltok i de britiske krigsanstrengelser så langt det var mulig» og «som gjorde tjeneste i britiske styrker som frivillige under den siste krig».

Etter å ha gjennomgått et forholdsvis omfattende materiale kommer jeg faktisk til samme konklusjon som statsstipendiat Hartmann: Den faktiske krigstilstand mellom Norge og Tyskland opphørte den 10. juni 1940, og jeg finner det uforståelig at enkelte faghistorikere skal desavouere Kong Haakons syn på de norske borgere som tjenestegjorde i Storbritannia under 2. verdenskrig.

— Jeg finner det uforståelig at enkelte faghistorikere skal desavouere Kong Haakons syn på de norske borgere som tjenestegjorde i Storbritannia under krigen, skriver John Sand i denne artikkelen.